

Economie Co
2de graad D-finaliteit
II-EcoCo-d

BRUSSEL

D/2021/13.758/123

1 Algemene inleiding leerplannen

De start van de modernisering secundair onderwijs gaat gepaard met een nieuwe generatie leerplannen. Net zoals in de eerste graad zijn de nieuwe leerplannen van de tweede graad ingebed in het vormingsconcept van de katholieke dialogeschool en gaan ze uit van de professionaliteit van de leraar en het eigenaarschap van de school en het lerarenteam.

1.1 Het leerplanconcept: vijf uitgangspunten

De nieuwe leerplannen vertrekken vanuit het **vormingsconcept** van de katholieke dialogeschool en laten toe om optimaal aan te sluiten bij het pedagogisch project van de school en de beleidsbeslissingen die de school neemt vanuit haar eigen visie op onderwijs (taalbeleid, evaluatiebeleid, zorgbeleid, ICT-beleid, kwaliteitsontwikkeling, keuze voor vakken en lessen ...).

De nieuwe leerplannen ondersteunen **kwaliteitsontwikkeling**: het leerplanconcept spoort met kwaliteitsverwachtingen van het Referentiekader onderwijskwaliteit (ROK). Kwaliteitsontwikkeling volgt dan als vanzelfsprekend uit keuzes die de school maakt bij de implementatie van leerplannen.

De nieuwe leerplannen faciliteren een **gerichte studiekeuze** na de tweede graad. Het proces van de studiekeuze eindigt immers niet na de eerste graad. In de tweede graad onderzoeken leerlingen meer gericht waar hun capaciteiten liggen en wat hun talenten zijn. Leerplannen zijn daarbij een belangrijk hulpmiddel. Doelen sluiten aan bij de verwachte competenties van leerlingen die voor een bepaalde studierichting kiezen. De feedback en evaluatie bij de realisatie ervan beïnvloeden op een positieve manier hun keuze voor een meer geprofileerde studierichting in de derde graad.

De nieuwe leerplannen gaan uit van de **professionaliteit** van de leraar en het **eigenaarschap** van de school en het lerarenteam. Ze bieden pedagogisch-didactisch voldoende ruimte voor een eigen aanpak van de leraar, het lerarenteam of de school.

De nieuwe leerplannen borgen de **samenhang** in de vorming van de tweede graad. Leerplannen zorgen voor een samenhangend fundament van vorming voor alle leerlingen binnen een finaliteit en een studierichting. Ze vertrekken vanuit een gemeenschappelijk referentiekader en hanteren een gelijkgerichte terminologie met respect voor de eigenheid van elk vak. De samenhang in de tweede graad betreft zowel de verticale samenhang (de plaats van het leerplan in de opbouw van het curriculum) als de horizontale samenhang binnen studierichtingen en over studierichtingen en finaliteiten. Waar relevant geven de leerplannen expliciet aan met welke doelen van andere leerplannen in de school verdere afstemming mogelijk is. Op die manier faciliteren en stimuleren de leerplannen leraren om over de vakken heen samen te werken en van elkaar te leren, leraren basisvorming (incl. godsdienstleraren) en leraren specifieke vorming. Een verwijzing van een vakleraar naar de lessen van een collega laat de leerlingen niet alleen aanvoelen dat de verschillende vakken onderling samenhangen en dat ze over dezelfde werkelijkheid gaan, maar versterkt ook de mogelijkheden tot transfer.

In wat volgt gaan we dieper in op een aantal uitgangspunten.

1.2 De vormingscirkel – de opdracht van secundair onderwijs

De leerplannen vertrekken vanuit een gedeelde inspiratie die door middel van een vormingscirkel voorgesteld wordt. We 'lezen' de cirkel van buiten naar binnen.

- Een lerarenteam werkt in een katholieke dialogeschool die onderwijs verstrekt vanuit een **specifieke traditie**. Vanuit het eigen pedagogisch project kiezen leraren voor wat voor hen en hun school goed onderwijs is.
- Ze wijzen leerlingen daarbij de weg en gebruikt daarvoor **wegwijzers**. Die zijn een inspiratiebron voor hen en hun collega's en zorgen voor een Bijbelse 'drive' in hun onderwijs.
- De kwetsbaarheid van leerlingen ernstig nemen betekent dat elke leerling **beloftevol** is en alle leerkansen verdient. Die leerling is **uniek als persoon** maar ook **verbonden** met de klas, de leraar, de school en de bredere samenleving.

Scholen zijn daarbij **gastvrije plaatsen** waar leerlingen en leraren elkaar ontmoeten in diverse contexten. De leraar vormt zijn leerlingen vanuit een **generieuze** attitude, hij geeft om zijn leerlingen en hij houdt van zijn vak. Hij durft af en toe de gebaande paden verlaten en stimuleert de **verbeelding en creativiteit** van leerlingen. Zo zaait hij door zijn onderwijs de kiemen van een hoopvolle, **meer duurzame en meer rechtvaardige wereld**.

- Leraren vormen leerlingen door middel van inhouden van vorming, die we groeperen in **vormingscomponenten**: levensbeschouwelijke vorming, culturele vorming, economische vorming, lichamelijke vorming, maatschappelijke vorming, natuurwetenschappelijke en technische vorming, sociale vorming, talige vorming en wiskundige vorming. De aaneengesloten cirkel van vormingscomponenten wijst erop dat vorming een geheel is en zich niet in schijfjes laat verdelen. Je kan onmogelijk over culturele vorming spreken zonder met taal bezig te zijn; je kan niet beweren dat wetenschap en techniek geen band hebben met economie, wiskunde of geschiedenis. Dwarsverbindingen doorheen de vakken zijn daarbij belangrijk. De vormingscirkel vormt dan ook een dynamisch geheel van elkaar voortdurend beïnvloedende en versterkende componenten.
- Een leraar vormt leerlingen als **individuele leraar** maar werkt ook binnen **lerarenteams** en binnen een **beleid van de school**. De gemeenschappelijke leerplannen (Gemeenschappelijk funderend leerplan en Gemeenschappelijk leerplan ICT) helpen daartoe. Ze worden gestuurd door keuzes die een school (schoolbestuur, beleidsteam, lerarenteam) maakt. Het Gemeenschappelijk funderend leerplan zorgt voor het fundament van heel de vorming dat gerealiseerd wordt in vakken, in projecten, in schoolbrede initiatieven of in een specifieke schoolcultuur.
- De uiteindelijke bedoeling is om **alle leerlingen** kwaliteitsvol te vormen. Die leerlingen zijn dan ook het hart van de vormingscirkel, zij zijn het op wie we inzetten. Zij dragen onze hoop mee: de nieuwe generatie die een meer duurzame en meer rechtvaardige wereld zal creëren.

1.3 Ruimte voor leraren(teams) en scholen

De vrijheid die de leraar krijgt om met het leerplan te werken vraagt van hem een grote professionaliteit. Professionaliteit vergt meesterschap. De leraar is dus een meester in zijn vak; hij beheerst de inhouden die hij onderwijst. Een diep gevoel van verantwoordelijkheid en de overtuiging dat elke leerling het recht heeft om op een goede manier gevormd te worden, liggen aan de basis van zijn professioneel bezig zijn.

Vorming is voor die leraar nooit te herleiden tot een cognitieve overdracht van inhouden. Vorming is iets wat hem in die mate beroert dat hij voor iedere leerling de juiste woorden en gebaren zoekt om de wereld

te ontsluiten. Hij wil de leerling tot bij de wereld brengen. De leraar introduceert leerlingen in de wereld waarvan hij houdt en hij probeert hen ook vriend van die wereld te laten worden. Een leraar zorgt er bijvoorbeeld voor dat leerlingen gegrepen kunnen worden door de cultuur van het Frans of door het ambacht van een metselaar. Hij initieert leerlingen in een wereld en probeert hen zover te brengen dat ze er hun eigen weg in kunnen vinden.

We hebben de leerplandoelen noch chronologisch noch hiërarchisch geordend. Vanuit het pedagogisch project van de school, vanuit zijn passie, expertise en creativiteit, in functie (van de beginsituatie) van de klasgroep kan de leraar eigen accenten leggen en differentiëren. Hij kan kiezen welke leerplandoelen hij op welke manier samenneemt bij het uitwerken van lessen, thema's of projecten.

In het leerplan leggen we geen didactische werkvormen vast. Dat betekent dat leraren(teams) alle vrijheid hebben om langere leerlijnen op te bouwen en in te zetten op de spiraalsgewijze aanpak van bepaalde inhoudelijke leerplandoelen. Leraren bepalen zelf welke contexten ze laten spelen, welke methodieken ze hanteren.

1.4 Differentiatie

De nieuwe leerplannen bieden volop kansen om gedifferentieerd te werken. Ze laten toe om te differentiëren op verschillende manieren:

- verschillende inhoudelijke keuzes;
- doelen integreren;
- in te spelen op verschillen in het abstractievermogen van leerlingen.

Differentiëren is van belang in alle leerlingengroepen. Leerlingen die starten in een studierichting van de tweede graad en voor wie dit leerplan bestemd is, behoren immers wel tot de doelgroep, maar bevinden zich niet noodzakelijk in dezelfde beginsituatie. Dikwijls hebben zij reeds een niet te onderschatten – maar soms sterk verschillende – bagage mee vanuit de eerste graad, de gevolgde basisoptie, de thuissituatie en vormen van informeel leren. Het is belangrijk om zicht te krijgen op die aanwezige kennis en vaardigheden en vanuit dat gegeven, soms gedifferentieerd, verder te bouwen.

Ook de motivatie van leerlingen is soms sterk verschillend. Sommige leerlingen denken meer conceptueel en abstract. Andere leerlingen komen vanuit een meer concrete benadering sneller tot inzichtelijk denken. Een context is betekenisvol voor een leerlingengroep, een andere context voor een andere.

Daarnaast bieden leerplannen kansen om de complexiteit van leerinhouden aan te passen. Dat kan door een complexere situatie te schetsen, een minder ingewikkelde bewerking of handeling voor te stellen, of door het aanbieden van meer kennis of vaardigheden leerlingen uit te dagen.

Verschiedende leerinhouden aanbieden aan verschillende leerlingen is één vorm van differentiatie. Andere mogelijkheden zijn differentiëren in didactiek, in graad van autonomie en ondersteuning. De ene leerling kan snel zelfstandig werken, de andere heeft intense begeleiding nodig. In de wenken bij de leerplandoelen verwijzen we naar mogelijkheden tot differentiëren. Dat kan door al dan niet ondersteuning of hulpmiddelen aan te bieden in de vorm van voorbeelden, schrijfkaders, stappenplannen ...

Didactische differentiatie kan ook betrekking hebben op het flexibel aanwenden van de beschikbare leertijd, zoals variëren in tempo van onderwijzen en in leertempo van leerlingen, de ene leerling of leerlingengroep wat meer tijd geven dan de andere om hetzelfde te leren.

Differentiatie kan ook door leerlingen naar verschillende producten te laten toewerken die dan naar gedifferentieerde vormen van evaluatie leiden.

1.5 Opbouw van de leerplannen

Elk leerplan is opgebouwd volgens een vaste structuur: algemene inleiding, situering, pedagogisch-didactische duiding, leerplandoelen, basisuitrusting, concordantie. Alle onderdelen van het leerplan maken inherent deel uit van het leerplan. Schoolbesturen van Katholiek Onderwijs Vlaanderen die de leerplannen gebruiken, verbinden zich tot de realisatie van het gehele leerplan.

In de **algemene inleiding** belichten we het nieuwe leerplanconcept dat Katholiek Onderwijs Vlaanderen heeft gehanteerd en gaan we o.m. dieper in op de visie op vorming, de ruimte voor leraren(teams) en scholen en de mogelijkheden tot differentiatie.

In de **situering** beschrijven we - waar relevant - de samenhang met de eerste graad, de samenhang in de tweede graad en de plaats in de lessentabel.

In de **pedagogisch-didactische duiding** komen de inbedding in het vormingsconcept, de krachtlijnen, de opbouw, de leerlijnen, de aandachtspunten met o.m. de nieuwe accenten van het leerplan aan bod.

De **leerplandoelen** zijn sober en helder geformuleerd waarbij het leerplandoel als geheel het verwachte niveau van realisatie en beheersing aangeeft. Waar relevant voegen we bij de leerplandoelen een opsomming of een afbakening (★) toe die duidelijk aangeeft wat bij de realisatie van het leerplandoel aan bod moet komen. Ook de pop-ups bevatten informatie die noodzakelijk is bij de realisatie van het leerplandoel.

Alle leerplandoelen zijn te bereiken, met uitzondering van attitudes. Leerplandoelen die een **attitude** zijn en dus na te streven, duiden we aan met een sterretje (*).

We tonen de **samenhang** met andere leerplannen in de **tweede graad**. Zo geven we het overleg in lerarenteams alle kansen. Waar relevant verwijzen we ook naar **samenhang met de eerste graad** en naar specifieke items die reeds in de leerplannen van de eerste graad aan bod kwamen.

Tenslotte geven we een aantal zinvolle of inspirerende **wenken** (✓). Het aantal wenken is doorgaans beperkt; het betreft voornamelijk een noodzakelijke toelichting bij leerplandoelen of specifieke begrippen, suggesties voor een mogelijke didactische aanpak of een afbakening van de leerstof.

De **basisuitrusting** geeft aan welke materiële uitrusting vereist is om de leerplandoelen te kunnen realiseren.

In de **concordantie** geven we aan welke leerplandoelen gerelateerd zijn aan bepaalde eindtermen, cesuurdoelen of doelen die leiden naar beroepskwalificaties.

Samenvattend:

De nieuwe leerplannen van de tweede graad geven richting en laten ruimte. Ze faciliteren de inhoudelijke dynamiek en de continuïteit in een school en lerarenteam. Ze vormen een kwaliteitskader dat inzet op een eigen visie en een identiteitskader dat de unieke identiteit van een school in de diverse samenleving versterkt en ondersteunt. Zo garanderen we binnen het kader dat door de Vlaamse regering werd vastgelegd voldoende vrijheid voor schoolbesturen om het eigen pedagogisch project vorm te geven vanuit de eigen schoolcontext. We versterken het eigenaarschap van scholen die d.m.v. eigen beleidskeuzes de vorming van leerlingen gestalte geven. We creëren ook ruimte voor het vakinhoudelijk en pedagogisch-didactisch meesterschap van de leraar, maar bieden – via pedagogische begeleiding – ondersteuning waar nodig.

2 Situering

2.1 Samenhang met de eerste graad

Het leerplan Economie'Co heeft een inhoudelijke verwantschap met het leerplan Mens & samenleving van de eerste graad. Vanuit dit vak worden leerlingen vertrouwd met financiële en (bedrijfs)economische concepten.

2.2 Samenhang in de tweede graad

Het leerplan Economie'Co heeft een sterke relatie met andere leerplannen van de tweede graad.

2.2.1 Leerplan Economie S

Het leerplan Economie'Co is gebaseerd op het leerplan Economie S dat geldt voor Economische wetenschappen en Bedrijfswetenschappen. Een beperkte selectie van (bedrijfs)economische concepten komen in het leerplan Economie'Co aan bod.

2.2.2 Leerplan Maatschappelijke, Economische en Artistieke Vorming B

Dit leerplan heeft een nauwe verwantschap met de leerplandoelen van de module Economische vorming van het leerplan MEAV B met betrekking tot volgende onderdelen:

1. De werking van ondernemingen en organisaties en hun maatschappelijke rol;
2. De werking van markten.

2.3 Plaats in de lessentabel

Het leerplan is bestemd voor alle domeinoverschrijdende studierichtingen met uitzondering van Economische wetenschappen.

Het leerplan richt zich op één graaduur.

3 Pedagogisch-didactische duiding

3.1 Economie en het vormingsconcept

Het leerplan Economie'Co is ingebed in het vormingsconcept van de katholieke dialogeschool. In dit leerplan ligt de nadruk op de **economische vorming**. De wegwijzers duurzaamheid, kwetsbaarheid en belofte maken er inherent deel van uit.

Het bestuderen van economische modellen geeft inzicht in de werking van de economie als systeem en de rol die de overheid hierbij speelt. Vanuit de wegwijzers **duurzaamheid** en **kwetsbaarheid en belofte** helpen we leerlingen om een kritische houding aan te nemen als consument, toekomstig werknemer of ondernemer. Zo denken leerlingen na over de ruimere betekenis van welvaart waarbij ook het individueel welzijn centraal staat.

Uit de vormingscomponent en wegwijzers zijn de krachtlijnen van het leerplan ontstaan.

3.2 Krachtlijnen

De producent in relatie tot de economische wereld

De economische wetenschap bestudeert het keuzegedrag van de consument die met beperkte middelen een maximale behoeftebevrediging wil bereiken, maar ondernemers dienen eveneens bewuste keuzes te maken: hoeveel moeten ze produceren opdat hun winst maximaal is?

Leerlingen verklaren eveneens het belang van ondernemingen: hoe dragen ze bij tot de welvaart van een samenleving en hoe kan dit gemeten worden?

De werking van markten

In de basisvorming onderzoeken de leerlingen hoe prijzen tot stand komen, welke factoren dit proces beïnvloeden en de rol van de overheid hierbij. In dit leerplan kijken de leerlingen wat verder, met name hoe er geconcentreerd wordt op de markt, met aandacht voor de voorwaarden voor een perfect competitieve markt.

De werking van ondernemingen en organisaties

In de basisvorming leren de leerlingen dat bedrijfs- en organisatiebeleid geen louter intern proces is. Het reilen en zeilen binnen een bedrijf of organisatie wordt beïnvloed door de omgeving en omgekeerd. De positie in de sector, toekomstprognoses, technologische ontwikkelingen, enz. zijn belangrijke factoren die het voortbestaan van het bedrijf of organisatie beïnvloeden. De levensvatbaarheid van een bedrijf of organisatie is een eerste vereiste om hun verantwoordelijkheid op te nemen t.a.v. werknemers, andere stakeholders, milieu en duurzaamheid.

In functie van de administratieve organisatie is de keuze voor een ondernemingsvorm bepalend voor de financiële aansprakelijkheid van de ondernemer en de boekhoudkundige verplichtingen waaraan hij moet voldoen. De leerlingen verwerven inzicht in de wijze waarop ondernemingen feiten van financiële aard boekhoudkundig verwerken en het belang van financiële administratie in functie van rapportering aan interne en externe stakeholders.

3.3 Opbouw

De economie als systeem

- De economische kringloop
- De relatie tussen productie, toegevoegde waarde en het bruto binnenlands product

De consument en producent in relatie tot de economische wereld

- Het economisch principe
- Het optimaal keuzegedrag van de producent: de optimale productiegrootte

De werking van markten

- Prijsvorming bij volkomen concurrentie

De werking van ondernemingen en organisaties

- Keuze van een ondernemingsvorm en gevolgen
- De administratieve organisatie: boekhoudkundige registratie van aankoop- en verkoopverrichtingen

3.4 Leerlijnen

Om tot horizontale en verticale samenhang te komen is samenwerking met collega's van dezelfde graad en over de graden heen noodzakelijk.

3.4.1 Samenhang met de eerste graad

In de basisvorming van de eerste graad worden alle leerlingen financieel en economisch gevormd.

In het vak Mens & samenleving komen thema's aan bod die aansluiting vinden met het vak Economie:

- activiteiten in een onderneming
- soorten ondernemingen:
  - productie, diensten
  - profit, non-profit
- impact van beslissingen van ondernemingen en organisaties op de omgeving en de gevolgen van keuzes omtrent winst, concurrentiepositie en maatschappelijk verantwoord ondernemen
- de invloed van verkooppraktijken, reclame, peers, (social) media, milieu en sociale achtergrond op behoeften en keuzegedrag
- verkoopkanalen
- de invloed van de overheid op de samenleving: inkomsten en uitgaven, herverdelingsmechanisme
- duurzaamheidskwesties op het vlak van consumptie

3.4.2 Samenhang in de tweede graad

- **Leerplan Economie S**

Het leerplan Economie S is een leerplan van de specifieke vorming voor de D-finaliteit en is gericht op het verwerven van inzicht in (bedrijfs)economische concepten en hun onderlinge verbanden.

- **Leerplan Maatschappelijke, Economische en Artistieke Vorming B voor de D-finaliteit**

De basisvorming rond de financieel economische competenties is gericht op:

- consumptiegedrag, inkomensverwerving en financiële producten
- de werking van ondernemingen en organisaties en hun maatschappelijke rol
- de werking van markten en de economie als systeem en de invloed van de overheid

3.4.3 Samenhang met de derde graad

Het vak Economie in de derde graad omvat aspecten van algemene economie en bedrijfswetenschappen.

Wat betreft **algemene economie** leidt een diepgaande analyse tot inzicht in de beperkingen van de markteconomie en de noodzaak van overheidsingrijpen. Een verdieping in de relatie tussen de economische actoren en samenstelling van aggregaten aan de hand van het economisch kringloopschema biedt een grondiger inzicht in macro economische concepten. Welvaartscreatie en de gevolgen van de ongelijke verdeling van welvaart nodigt leerlingen uit om kritisch te reflecteren over economische groei als maatstaf voor welvaart rekening houdend met de toekomst van onze planeet.

In het onderdeel **bedrijfswetenschappen** wordt de boekhoudkundige registratie van activiteiten uitgediept en aangevuld met nieuwe thema's waaronder financiële analyse, marketing, financiering, sociaal en fiscaal recht. In de studierichting Bedrijfswetenschappen komen meer bedrijfskundige thema's aan bod dan in de domeinoverschrijdende studierichtingen Economie-wiskunde en Economie-talen, wat zich vertaalt in de analyse van functionele managementdomeinen zoals supply chain management en personeelsmanagement.

3.5 Aandachtspunten

Er is een duidelijke verwantschap tussen dit leerplan en de module Economische vorming (leerplan MEAV B voor de D-finaliteit) in verband met:

- de werking van ondernemingen en organisaties en hun maatschappelijke rol
  - LPD 5 “De leerlingen verklaren de invloed van actuele ontwikkelingen op beslissingen van ondernemingen en organisaties”.
- de werking van markten
  - LPD 6 “De leerlingen verklaren de werking van het marktmechanisme op de productmarkt op basis van factoren die vraag en aanbod beïnvloeden waaronder overheidsbeslissingen en concurrentie”.
  - LPD 7 “De leerlingen beschrijven gevolgen van actuele ontwikkelingen voor de arbeidsmarkt en de sociale zekerheid”

Zo vormt de wet van vraag en aanbod (of de werking van het marktmechanisme) de basis voor de prijsvorming bij volkomen concurrentie en wordt in de basisvorming de werking van bedrijven en organisaties reeds summier bestudeerd. In dit leerplan zijn de onderdelen en leerplandoelen niet chronologisch geordend, maar als leraar hou je bij het aanbrengen van leerinhouden wel rekening met de noodzakelijke voorkennis uit de basisvorming en leg je er verbanden mee.

Bij het realiseren van dit leerplan is het aangewezen om bij economische thema's te werken met actuele informatie en cijfers. Voor bedrijfskundige thema's kan je vertrekken vanuit concrete voorbeelden die betekenisvol zijn voor leerlingen. Reële bedrijfssituaties vormen een context waarbij leerlingen zich betrokken voelen, wat het leerproces ten goede komt. Dit neemt niet weg dat ook gesimuleerde situaties (vb. een sterk vereenvoudigde balans of resultatenrekening) zinvol kunnen zijn wat het toepassen van (voor)kennis van de leerlingen toelaat.

Dit leerplan is gericht op het verwerven van inzicht in een aantal (bedrijfs)economische concepten, wat eerder een beschrijvende en verklarende aanpak impliceert omwille van de beperkte onderwijstijd. In functie van een meer analytische aanpak van het vak economie in de derde graad is het toch wenselijk dat leerlingen in de tweede graad economische gegevens kunnen analyseren en grafieken of tabellen interpreteren. Hiertoe biedt het leerplandoel met betrekking tot producentengedrag heel wat leeransen.

Wat betreft het onderdeel bedrijfswetenschappen is het van belang dat leerlingen vanuit een inzicht in de structuur en de opbouw van de balans en de resultatenrekening de boekhoudtechniek begrijpen en kunnen toepassen bij het registreren van eenvoudige handelsdocumenten. Bij het aanbrengen van meer technische leerinhouden is het belangrijk te vertrekken vanuit eenvoudige (cijfer)voorbeelden wat een snelle verankering van de leerinhouden mogelijk maakt.

4 Leerplandoelen

4.1 De economie als systeem

LPD 1 De leerlingen leggen relaties tussen de gezinnen en bedrijven aan de hand van een vereenvoudigd economisch kringloopschema.

Samenhang tweede graad: II-MEAV-d LPD E6, E7

- ✓ Om de onderlinge relaties tussen de verschillende actoren in de economie beter te begrijpen is het gebruik van een economisch kringloopschema zeer nuttig. Hierbij is het aangewezen om een sterk vereenvoudigde kringloop te hanteren, met enkel de gezinnen en bedrijven als actoren.
- ✓ Je kan met behulp van het kringloopschema de verschillende markten in kaart brengen: de gezinnen bieden via de arbeidsmarkt (MEAV, LPD E7) hun productieve diensten aan en de bedrijven hun producten via de markt voor consumptiegoederen- en diensten (MEAV, LPD E6).
- ✓ Bij de realisatie van dit leerplandoel kan je het economisch principe ter sprake brengen: de gezinnen wil met gegeven middelen een maximale behoeftebevrediging bereiken. Ondernemingen zorgen voor de productie van goederen en diensten. In de economische wetenschap gaat het om economische of schaarse goederen, wat niet op de hoeveelheid goederen en diensten slaat, maar op het feit dat het inkomen om ze te verwerven beperkt is.

LPD 2 De leerlingen leggen relaties tussen productie, toegevoegde waarde en de vorming van het bruto binnenlands product.

- ✓ Je kan vertrekken vanuit de betekenis van het begrip toegevoegde waarde: het bruto binnenlands product is immers de totale toegevoegde waarde die in België gerealiseerd wordt en een belangrijke maatstaf voor welvaart is. Ondernemingen dragen in die zin bij tot de welvaart van een land.
- ✓ Je kan met de leerlingen cijfers opzoeken op de website van de Nationale Bank van België die in opdracht van het Instituut voor de Nationale Rekeningen verantwoordelijk is voor het opmaken van de nationale rekeningen. Op die manier verwerven ze basisinzicht in macro- economische aggregaten zoals het BBP en het aandeel van de verschillende sectoren in de totale economische activiteit.

4.2 De producent in relatie tot de economische wereld

LPD 3 De leerlingen bepalen grafisch en rekenkundig de optimale productiegrootte met aandacht voor kosten, opbrengsten en hun verloop.

Samenhang tweede graad: II-WisVB-d LPD 24, 26, 29; II-WisS-d LPD 32, 34, 37

Samenhang met eerste graad: In de eerste graad maken de leerlingen kennis met activiteiten en functies in de profit- en non-profitsector en leren welke factoren een invloed hebben op ondernemingsbeslissingen. Hierbij komen factoren zoals winstdoelstelling en concurrentiepositie ter sprake. In de tweede graad leren de leerlingen hoe ondernemingen hun keuzegedrag optimaliseren: bij welke productiegrootte is hun winst maximaal?

- ✓ Bij de analyse van het producentengedrag is winstmaximalisatie het uitgangspunt. Je kan de leerlingen erop wijzen dat in de realiteit ook andere doelstellingen een rol spelen voor ondernemingen zoals het vergroten van hun marktaandeel, versterken van hun concurrentiepositie enz.

- ✓ De leerlingen komen tot de vaststelling dat de optimale productiegrootte gevonden wordt daar waar het verschil tussen totale opbrengsten en totale kosten het grootst is, vervolgens uit de vergelijking van de marginale kosten en marginale opbrengsten.
- ✓ In functie van de rekenkundige en grafische analyse van de kosten worden de productiekosten ingedeeld in vaste en variabele kosten (al dan niet afhankelijk van productiegrootte per tijdsperiode), totale en gemiddelde kosten (voor het geheel van de productiegrootte of per eenheid) en marginale kosten (naargelang de productiegrootte verandert). De leerlingen berekenen de variabele kosten op basis van gegeven productieniveaus, het verloop van de variabele kostenfunctie kan je in verband brengen met de wet van de niet- evenredige meerproductie. Het is niet de bedoeling dat de leerlingen de productiefunctie zelf grafisch kunnen voorstellen.
- ✓ Wat betreft opbrengsten ga je ervan uit dat de producent geen invloed uitoefent op de prijs en actief is in een volkomen concurrentiële markt. De opbrengsten worden ingedeeld in totale, gemiddelde en marginale opbrengsten.

LPD 4 De leerlingen leggen relaties tussen de marginale kosten, de individuele aanbodcurve en de collectieve aanbodcurve.

Samenhang tweede graad: II-MEAV-d LPD E6

- ✓ Het optimaal gedrag van de producent op korte termijn laat toe de korte termijn aanbodfunctie grafisch af te leiden: producenten zullen hun optimale productiegrootte of hun aanbod aanpassen in functie van prijsveranderingen. De individuele aanbodcurve valt samen met het stijgende deel van de marginale kostencurve, producenten zullen hun productie stopzetten als ze hun variabele kosten niet meer kunnen dekken met de opbrengsten.
- ✓ Je kan de leerlingen erop wijzen dat de analyse van het producentengedrag de basis vormt voor de wet van vraag en aanbod waarbij er wordt uitgegaan van een positief verband tussen het aanbod van een product en de prijs hiervan.

4.3 Marktwerving en de rol van de overheid en organisaties

LPD 5 De leerlingen lichten de voorwaarden voor een competitieve markt toe.

Samenhang tweede graad: II-MEAV-d LPD E6

- ✓ In de basisvorming leren de leerlingen hoe prijzen tot stand komen en hoe de overheid prijsvorming kan beïnvloeden. Ook de verklaring waarom prijzen voortdurend veranderen komt hierbij aan bod, wat betekent dat de leerlingen reeds vertrouwd zijn met verschuivingen van de vraag- en aanbodcurve.
- ✓ Bij de realisatie van dit leerplandoel worden leerlingen zich bewust dat er op verschillende manieren kan geconcurrereerd worden. Het is raadzaam te vertrekken vanuit een aantal criteria die bepalen hoe dit gebeurt: aantal marktpartijen, doorzichtigheid van de markt, toetredingsmogelijkheden en mate van productdifferentiatie. Hierbij ligt de focus op volkomen concurrentie: de prijzen op markten met volkomen concurrentie komen eveneens tot stand door wisselwerking tussen vraag en aanbod.

- ✓ Binnen dit kader kan je eventueel ook onvolkomen concurrentiële markt vormen zoals een monopolistische markt ter sprake brengen. Prijsvorming bij onvolkomen concurrentie komt aan bod in de derde graad.

4.4 De werking van ondernemingen en organisaties

LPD 6 De leerlingen passen de techniek van het dubbel boekhouden toe vanuit een inzicht in de betekenis en structuur van de balans en resultatenrekening.

- ✓ Het voeren van een boekhouding beoogt informatieverschaffing zowel naar interne (management, bedrijfsleiding) als externe (overheid, klanten, leveranciers, kredietverschaffers) [stakeholders](#).
- ✓ Inzicht in de opbouw en structuur van de balans, met aandacht voor aanwending en oorsprong van vermogen, en de resultatenrekening is noodzakelijk om de boekhoudtechniek te begrijpen en te kunnen toepassen.
- ✓ De leerlingen hanteren bij elke boekhoudkundige registratie een boekhoudredenering: aan de hand van een verantwoordingsstuk (aankoopfactuur, verkoopfactuur) wordt bepaald over welke soort verrichting het gaat; welke elementen actief, passief, kost of opbrengst zijn en deze vermeerderd of verminderd worden.
- ✓ Het is belangrijk leerlingen te wijzen op het verplichte gebruik van de minimumindeling van het algemeen rekeningstelsel of MAR. Het is raadzaam om hierbij te focussen op de rekeningen noodzakelijk voor het registreren van aan- en verkoopfacturen en de betaling/inning ervan.
- ✓ Dit leerplandoel is onderliggend aan de realisatie van LPD 8 en LPD 9.

LPD 7 De leerlingen registreren aankoop- en verkoopverrichtingen op basis van aankoop- en verkoopfacturen met btw.

- ✓ In functie van het boeken van facturen moeten de leerlingen deze documenten eerst begrijpen, om ze vervolgens boekhoudkundig te beredeneren door middel van een redeneerschema. Het is raadzaam om aan de slag te gaan met eenvoudige aankoop- en verkoopfacturen, waarbij geen kortingen of kosten verrekend zijn.
- ✓ Het is belangrijk leerlingen erop te wijzen dat de btw een verbruiksbelasting is waarbij de finale consument de belasting betaalt over de toegevoegde waarde die gecreëerd wordt vanaf de eerste producent tot de finale consument. Alle ondernemingen die waarde toevoegen in de keten zijn belastingplichtigen, de consument is belastingdrager. Hierbij wordt het basisprincipe van het btw-systeem duidelijk: de btw op verkopen (onderhevig aan btw) is een schuld van de onderneming tegenover de btw-administratie; de btw op aankopen is een vordering op de btw-administratie.

LPD 8 De leerlingen registreren de betaling en inning van aankoopfacturen en verkoopfacturen.

LPD 9 De leerlingen vergelijken de eenmanszaak, Besloten Vennootschap en Naamloze Vennootschap als ondernemingsvormen. (optioneel)

- ✓ De keuze voor een ondernemingsvorm is belangrijk in functie van het beperken van het financiële risico: kiest een ondernemer voor een eenmanszaak, dan impliceert dit een onbeperkte aansprakelijkheid. De keuze voor een nv of bv (dit zijn de meest voorkomende vennootschapsvormen) levert het voordeel van beperkte aansprakelijkheid op.
- ✓ Het is belangrijk dat de leerlingen aan de hand van enkele criteria (aantal oprichters, rechtspersoon of natuurlijk persoon, aansprakelijkheid, kapitaalvereisten) zich een beeld vormen van de verschillende ondernemingsvormen. Het maken van een gefundeerde keuze voor een ondernemingsvorm vergt een dieper financieel inzicht en komt verder aan bod in het vak Economie in de derde graad.

5 Lexicon en pop-ups

5.1 Lexicon

Onderneming

De wet op de hervorming van het ondernemingsrecht heeft een modernere opvatting van het begrip “onderneming” in het Belgische recht geïntroduceerd. De begrippen “handelaar” of “koopman” werden afgeschaft omdat ze niet langer overeenstemmen met de huidige economische realiteit. Tegelijkertijd werd de definitie van “onderneming” uitgebreid.

De “onderneming” in de zin van artikel I van boek I van het WER verwijst naar:

- iedere natuurlijke persoon die zelfstandig een beroepsactiviteit uitoefent (bv. een eenmanszaak, een zaakvoerder vennootschap, een kunstenaar);
- iedere rechtspersoon (elke vennootschap, vzw of stichting);
- iedere andere organisatie zonder rechtspersoonlijkheid (bv. een maatschap)

Stakeholders

Ondernemingen beïnvloeden en worden beïnvloed door tal van groepen en individuen. Dit noemen we de stakeholders of belanghebbenden van de onderneming. Het gaat in eerste instantie om aandeelhouders, personeel, klanten en leveranciers en verder om de lokale buurt, de regio, overheden, sectorfederaties, sociale partners, ngo's, de media ... Tenslotte is ook het milieu een stakeholder.

6 Basisuitrusting

Basisuitrusting verwijst naar de infrastructuur en het (didactisch) materiaal die beschikbaar moeten zijn voor de realisatie van de leerplandoelen.

6.1 Infrastructuur

Een lokaal

- dat qua grootte, akoestiek en inrichting geschikt is om communicatieve werkvormen te organiseren;
- met een (draagbare) computer waarop de nodige software en audiovisueel materiaal kwaliteitsvol werkt en die met internet verbonden is;
- met de mogelijkheid om (bewegend beeld) kwaliteitsvol te projecteren;
- met de mogelijkheid om geluid kwaliteitsvol weer te geven;
- met de mogelijkheid om draadloos internet te raadplegen met een aanvaardbare snelheid.

Toegang tot (mobile) devices voor leerlingen.

7 Concordantie

ONTWERP

Inhoud

1	Algemene inleiding leerplannen	3
1.1	Het leerplanconcept: vijf uitgangspunten	3
1.2	De vormingscirkel – de opdracht van secundair onderwijs	3
1.3	Ruimte voor leraren(teams) en scholen	4
1.4	Differentiatie	5
1.5	Opbouw van de leerplannen	6
2	Situering	7
2.1	Samenhang met de eerste graad	7
2.2	Samenhang in de tweede graad	7
2.2.1	Leerplan Economie S	7
2.2.2	Leerplan Maatschappelijke, Economische en Artistieke Vorming B	7
2.3	Plaats in de lessentabel	7
3	Pedagogisch-didactische duiding	7
3.1	Economie en het vormingsconcept	7
3.2	Krachtlijnen	8
3.3	Opbouw	8
3.4	Leerlijnen	9
3.4.1	Samenhang met de eerste graad	9
3.4.2	Samenhang in de tweede graad	9
3.4.3	Samenhang met de derde graad	9
3.5	Aandachtspunten	10
4	Leerplandoelen	10
4.1	De economie als systeem	10
4.2	De producent in relatie tot de economische wereld	11
4.3	Marktwerking en de rol van de overheid en organisaties	12
4.4	De werking van ondernemingen en organisaties	13
5	Lexicon en pop-ups	14
5.1	Lexicon	14
6	Basisuitrusting	14
6.1	Infrastructuur	14
7	Concordantie	15